

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

Magyar verstani tradíció és a kortárs magyar líra

PD 76152

A pályázat alapvető célkitűzését ritmus és interpretáció sokrétű viszonyának, versritmus és tropológia, ritmus és én-szerkezet, ritmus és műfajiság problémakörének vizsgálata képezte, amelyet a (vers)ritmus jelentős hazai, illetve kortárs nemzetközi elméleteinek feltárása és összehasonlítása mentén, s az innen nyert kutatási eredményeknek a modern, XX. század végi, XXI. század eleji líraelméleti alapvetésekkel való többoldalú interpretatív összekapcsolásával kívántam elvégezni. Az elméleti és módszertani újdonságot ígérő kutatási program szövegelemző anyagát a modern, azon belül is elsődlegesen a kortárs magyar líra korpusza jelentette, különös tekintettel Petri György költészetére. **Pályázatomban az alábbiakat vállaltam:**

1. Egy nagyobb terjedelmű tanulmány elkészítését napjaink magyar lírájának jellemző ritmikai, retorikai és poétikai tendenciáiról,

2. Konferencia szervezését a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán a kortárs magyar lírában élő ritmikai és retorikai tradícióról, valamint a konferencia szerkesztett anyagának kötetben való megjelentetését,

3. Egy 7-8 ív terjedelmű kismonográfia elkészítését, amely a magyar verstani-verselméleti tradíció ritmusfogalmainak feldolgozását, nemzetközi verstani és tágabb líraelméleti kontextusban való vizsgálatát és újraértelmezését kívánja elvégezni,

4. Egy 8-9 ív terjedelmű monográfia elkészítését Petri György lírájáról, amely kiemelt figyelmet fordít a ritmikai tradíció megjelenésének módozataira Petri költői nyelvben, valamint az életmű kései szakaszára és az utolsó kötetre (*Amíg lehet*, 1999).

A vállalt feladatokat az alábbiak szerint teljesítettem:

1.

2011. március 23-25-én a szervezők (Dr. Koutny Ilona és Németh Szabolcs) felkérésére részt vettem Poznańban a Lengyel – Magyar Barátság Napja (2011. márc. 23.) alkalmával megrendezett „Magyar-lengyel kapcsolatok, kontrasztív nyelvészeti, irodalmi és kulturális kutatás” című tudományos hungarológiai ülészak és műhely munkájában, ahol március 25-én *Líratörténeti hagyományvonalak a kortárs magyar költészetben* címmel tartottam plenáris előadást. Ez a szöveg képezte alapját annak a tanulmánynak, amely később az Iskolakultúra 2012. januári (XXII. évfolyam) látott napvilágot : *Líratörténeti hagyományvonalak a kortárs magyar költészetben, Iskolakultúra, 2012. január, pp. 63-70, ISSN 1215 5233.* (Sajnálatos módon és az ígéretek ellenére a konferencia anyaga a mai napig nem jelent meg Lengyelországban.)

2. a/

2009. november 27-28-án a pályázatban vállaltak szerint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán kollégáim (Dr. Lackfi János, Dr. Szávai Dorottya) és tanítványaim (Boros Oszkár PhD-hallgató, Varró Annamária egyetemi hallgató) segítségével megrendeztem a *Ritmikai és retorikai tradíció a kortárs magyar lírában* című nemzetközi magyar nyelvű konferenciát, melyen 30

hazai, illetve határon túli kolléga vett részt előadással. A konferencia védnökségét Dr. Botos Máté, a PPKE BTK dékánja látta el, az intézmény nevében Dr. Martonyi Éva külügyi dékánhelyettes, egyetemi tanár, az irodalomtudományi szakma nevében pedig Dr. Kabdebó Lóránt egyetemi tanár tartott megnyitó beszédet. A konferencián számos hazai (ELTE, JPTE, SZTE, ME, KGRE, NYME, PE, PPKE) egyetem mellett a határon túli egyetemek kutatói és oktatói is képviselték magukat (Újvidéki Egyetem, Rózsahelyi Egyetem, Nyitrai Konstantín Filozófus Egyetem, Babes-Bolyai Egyetem). Meggyőződésem szerint a konferencia szakmai produktivitásához és eleven, gondolkodó hangulatához az is hozzájárult, hogy a résztvevők az irodalomtudományi szakma szinte minden generációját képviselték, a magiszteri szintű hallgatótól az egyetemi professzorig.

A konferencia programja:

PROGRAM

Ritmikai és retorikai tradíció a kortárs magyar lírában

Nemzetközi tudományos konferencia

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar

2087 Piliscsaba Egyetem u. 1.

Quaestura Tanácsterem

2009. november 27-28.

2009. november 27. péntek

9.30 - 9.40 MEGNYITÓ

DR. MARTONYI Éva, a PPKE BTK Külügyi dékánhelyettese

DR. KABDEBÓ Lóránt egyetemi tanár, Miskolci Egyetem

Elnök: BÓKAY Antal

9.40 – 10.00 BÁNYAI János: *Tőzsér Árpád M. Alberttel Prágában és Faustus szelleme (különös tekintettel a drámai költemény retorikájára és verselésére)*

10.00 – 10.20 KABDEBÓ Lóránt: *A Szabó Lőrinc-vel mondhatósága*

10.20 – 10.40 OSZTROLUCZKY Sarolta: *A dallam és a szöveg-én. József Attila-intertextusok Parti Nagy Lajos Dallszöveg című versében*

10.40 – 11.00 HORVÁTH Kornélia: *„Magyarázatok”: Dante és Petri*

11.00 – 11.30 Vita, szünet

Elnök: ODORICS Ferenc

11.30 – 11.50 BÓKAY Antal: *Szelf-retorikák. Tóth Krisztina: Porhó József Attila:*

Születésnapomra

11.50 – 12.10 SZÁVAI Dorottya: *A megszólítás retorikája Szabó T. Anna költészetében*

12.10 – 12.30 PALATINUS Levente Dávid: *Trauma és fragmentáció*

Schein Gábor Panaszének című kötetében

12.30 – 13.00 SZENTPÁLY Miklós: *A képzettársítás mint retorikai*

alapelv Ijjas Tamás költészetében

13.00 – 13.30 Vita

13.30 – 14.30 Ebéd

Elnök: BÁNYAI JÁNOS

14.30 – 14.50 KOVÁCS Árpád: *Szerző, személy, szövegalany – 2009-ben*

14.50 – 15.10 ODORICS Ferenc: „Csak a törvény a tiszta beszéd.” *Az apa nyelvétől a*

hallgatás poétikájáig

15.10 – 15.30 FARAGÓ Kornélia: *A Másképp, mint lenni (Kezdjük a legújabbal)*

15.30 – 16.00 Vita, Szünet

Elnök: VILCSEK Béla

16.00 – 16.20 DOBOS Marianne: *Belátás, miért választottam Nagy*

Gáspár versét könyvem mottójául

16.20 – 16.40 TARJÁNYI Eszter: *Az eltűnt Szent György nyomában. Szőcs Géza költészete a Ló*

a

világító udvaron című vers alapján

16.40 – 17.00 PAPP Ágnes Klára: *Az Előretolt Helyőrség dezertánsai. László Noémi költészete*

17.00 – 17.20 THIMÁR Attila: „Mi mozog a gatyában?” *Kortárs epikánk műfaji kérdéseiről*

Szálinger Balázs művei alapján

17.20 – 18.00 Vita

18.00 Vacsora

2009. november 28. szombat

Elnök: KOVÁCS Árpád

10.00 – 10.20 VILCSEK Béla: *Szabad vers és szabadvers. Szabad vers- és szabadvers-típusok*

a kortársi magyar lírában

10.20 – 10.40 ŽILKA Tibor: *Az időmérték és a hangsúly kölcsönhatása a 20. századi magyar költészetben*

10.40 – 11.00 MEKIS D. János: *Babits, Tóth Árpád, Parti Nagy*

11.00 – 11.20 BÉRES Bernadett: *Versforma és poétikai hagyomány (Álmos Lóránd: Triolett)*

11.20 – 11.50 Vita, Szünet

Elnök: FARAGÓ Kornélia

11.50 – 12.10 SZITÁR Katalin: *Szöveg-változások (Kovács András Ferenc: Radnóti-változatok)*

12.10 – 12.30 RADVÁNSZKY Anikó: *„Kettőstudat”. A szerepvers álarcai Rakovszky Zsuzsa költészetében*

12.30 – 12.50 FÜZFA Balázs: *„Kigyúltak minden villanyok”. Tolnai Ottó: Pilinszky Újvidéken*

12.50 – 13.10 HERNÁDI Mária: *Tárgyírás. A tárgyiasság hagyománya Rakovszky Zsuzsa, Szabó T. Anna és Lackfi János költészetében*

13.10 – 13.30 Vita

13.30 – 14.30 Ebéd

Elnök: SZITÁR Katalin

14.30 – 14.50 ÉRFALVY Livia: *Egy metafora teherbírása. Vörös István: A Vörös István gép vándorévei*

14.50 – 15.10 DOBRI Imre: *A tájék poétikája. Tér és identitás Oravecz Imre Halászóember című művében*

15.10 – 15.30 KARDEVÁN LAPIS Gergely: *A groteszk formái Kemény István költészetében*

15.30 – 15.50 BOROS Oszkár: *A hagyomány újraírásai: Weöres Sándor, Kovács András Ferenc: De profundis*

15.50 – 16.20 Vita, Szünet

Elnök: HORVÁTH Kornélia

Pázmányos hallgatók bemutatkozása:

16.20 – 16.35 VARRÓ Annamária: *A hagyomány folytathatósága (Varró Dániel költészete)*

16.35 – 16.50 PALKOVICS Beáta: *A szerelmi hagyomány mint választott anyag Petri György korai költészetében*

16.50 – 17.05 ZSUPPÁN Klaudia: *A weöresi hagyomány Oravecz Imre Héj című kötetében*

17.05 – 17.20 Vita

17.20 BÓKAY Antal: *Zárszó*

A konferencia védnöke: **DR. BOTOS Máté**, a PPKE BTK dékánja

Szervezőbizottság:

Dr. HORVÁTH Kornélia, Dr. LACKFI János, Dr. SZÁVAI Dorottya

BOROS Oszkár PhD-hallgató, VARRÓ Annamária egyetemi hallgató

A konferenciát támogatja:

a **PPKE BTK HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZATA**

Megjegyzés a konferencia produktívásával kapcsolatban:

A konferencián részt vett **három hallgató mindegyike a későbbiekben felvételt nyert a PPKE BTK Irodalomtudományi Doktoriskolájába**, közülük **kettő** (Zsuppán Klaudia, 2011, Varró Annamária, 2012) állami **ösztöndíjas helyet** kaptak.

2. b/ A konferencia anyagának bővített és szerkesztett szövegeit tartalmazó tanulmánykötet 2011-ben jelent meg (*Ritmikai és retorikai tradíció a kortárs magyar lírában*, szerk. Horváth Kornélia [„...és a szöveg beszél”. *Művek, értelmezések, elméletek 2., sorozatszerk. Horváth K., Ráció, Bp., 2011, p. 362, ISBN978-615-5047-17-6*). A kötetben a konferencián elhangzott előadások bővített és szerkesztett szövegei mellett még néhány szerző írásai is helyet kaptak (például Bécsy Ágnesé vagy Benda Mihályé). A kötetben közölt írások a modern magyar líra szövegképző tradícióit, s ezek érvényesülési módozatait tanulmányozzák napjaink magyar költészetében, külön figyelmet, esetenként önálló tanulmányt szentelve a lírai szövegszerveződés verstani-verselméleti, illetve retorikai meghatározottságának és működésének. Mindezt olyan költők műveinek nyelvi-poétikai interpretációján, illetve komparatív elemzésén keresztül valósítják meg, mint Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti Miklós, Weöres Sándor, Pilinszky János, Oravecz Imre, Petri György, Kemény István, Szöcs Géza, Nagy Gáspár, Tolnai Ottó, Rakovszky Zsuzsa, Tózsér Árpád, Parti Nagy Lajos, Kovács András Ferenc, Tóth Krisztina, Szabó T. Anna, László Noémi, Varró Dániel, Vörös István, Lackfi János, Álmos Lóránd, Ijjas Tamás vagy Szálinger Balázs.

3.

A magyar verstani-verselméleti kutatások eredményeit, illetve ritmus és interpretáció kölcsönkapcsolatának kérdéseit a tudományág nemzetközi kontextusában, valamint a modern magyar

líra darabjainak poétikai interpretációjában elemző kismonográfia 2012 júniusában jelent meg nyomtatásban (Horváth Kornélia: *Verselméleti tradíció és a modern magyar líra. Ritmus és interpretáció kérdéseiről*, Ráció, Budapest, 2012, p. 168, ISBN 978-615-5047-32-9). A könyv a versritmus értelemképző lehetőségeit, vershangzás és jelentés összefüggéseit vizsgálja elméleti és tudománytörténeti aspektusból, illetve a konkrét szövegértelmezések gyakorlatában. A könyv a módszertani igényű *Bevezetés*¹ után két nagy részből áll: *I. verselméleti hagyomány*, *II. A ritmus szemantikai interpretációjának lehetőségei a modern magyar lírában*. Az I. rész 1. fejezete a hazai verselméleti tradíció interpretatív igényű teóriáit tekinti át a 19. század közepétől az 1960-as évekig ívelő időszakban, s számot vet egyebek között Gábor Ignác, Négyesy László, Tolnai Vilmos, Horváth János, Vargyas Lajos, Gáldi László értelmező jellegű verstani meglátásaival, amelyeket folyamatosan szembesít az elmúlt 40 év, különösen a verstani kutatásokban igen erős '70-es és '80-as évek szerzőinek, illetve a korai 2000-es évek verstan-könyveinek elméleti és gyakorlati beállításaival (Szepes, Szerdahelyi, Kecskés, Szuromi, Szabédi, Ferencz Győző stb.). A 2. fejezet magyar költők (Csokonai, Kazinczy, Berzsenyi, Arany János, Kosztolányi, Weöres, Nemes Nagy) verstani-verselemzői alapvetéseit értelmezi, míg a 3. fejezet mindezt szembesíti a 20. század nemzetközi irodalomtudományának meghatározó nyelvi-szemantikus ritmuselméleteivel, különös tekintettel Tinyanov, I. A. Richards, Kristeva, Benveniste és főként Meschonnic írásaira.

A könyv második része a modern magyar líra néhány kitüntetett darabjának poétikai elemzése során kívánja feltárni ritmus és hangzás interpretációs lehetőségeit, s az alábbi verses művek elemzését nyújtja: Arany János: *Szondi két apródja*, Babits Mihály: *Esti kérdés*, Kosztolányi: *Hajnali részegség*, Radnóti: *Levél a hitveshez*, Nagy László: *Ki viszi át a Szerelmet*. Az utolsó előtti fejezet a „*mintha*” poétikai alakzatának teóriáját (I. Jakobson és Iser) tárgyalja, valamint az alakzat érvényesülését vizsgálja meg két költői esetben. A könyv utolsó fejezete a versritmus és –forma szerepének egyfajta felértékelődése kapcsán nyújt áttekintést és újfajta értelmezést a kortárs magyar líra poétikai alakulásfolyamatairól.

A kötet a versritmus különféle elméleti és gyakorlati interpretációinak bemutatásával és felhasználásával egy új líra- és versértelmezői metodológiát fektet le, melynek meghatározó erejét a ritmus nyelvi-szemantikai, azaz a hangulati-szimbolikus elemeken, valamint a ritmus imitativ-reprezentációs funkcióján túlhaladó lexikológiai, szemantikai, nyelvtörténeti és ezzel szoros kapcsolatban mitológiai, intertextuális és kultúrtörténeti értelmezési potenciálja képviseli. A modern magyar lírai szövegek verstani-poétikai értelmezése a humán szakos egyetemisták, a magyar szakos BA- és MA-képzős hallgatók, illetve doktoranduszok számára irány-, módszer- és szemléletalapozó lehet a verses irodalmi szövegek interpretációjának elméleti és gyakorlati kérdéseinek, valamint az irodalomtörténeti szövegfolytonosság felismerésének és produktív elemzői alkalmazásának terén. A kötet ezért felsőoktatási tankönyvként vagy segédletként is használható, másfelől, éppen a problémafelvetések sokrétűsége és nemzetközi „beágyazottsága” okán a kiváló elemzőkészségű hallgatók számára egy önálló szövegkutatási metodológia kialakításához is segítséget képes nyújtani.

¹ A *Bevezetés* szövegét lásd a beszámoló **Mellékletében**.

A kötetben értelmezett versszövegek nagy része (l. az Arany-, a Babits-, a Kosztolányi, a Radnóti- és a Nagy László-verset) középiskolai tananyag: az értelmezések a középiskolai tanulóknak és tanároknak is újszerű interpretációval és értelmezői módszertannal szolgálhatnak.

4.

A Petri György költészetét tárgyaló monográfia (Horváth Kornélia: *Petri György költői nyelvéről. Poétikai monográfia, Ráció, Budapest, 2012, p. 174, ISBN 978-615-5047-27-5*) a vállalt 8-9 ív helyett bővebb, 10,5 ív terjedelemben jelent meg 2012 májusában. A könyv új megközelítésben, nem politikai vagy ideológiai, még csak nem is esztétikai, hanem kimondottan *nyelvi-poétikai, azaz irodalmi szempontból* kívánja interpretálni Petri költői életművét. Éppen ennek jelzését hivatott szolgálni a könyv alcíme, a terminusként bevezetett „*Poétikai monográfia*” megjelölés. A kötet ennek jegyében tekinti át és értelmezi Petri eddigi recepcióját, s méltatva a megelőző két Petri-monográfiát, rámutat egy nyelvi-poétikai igényű életmű-interpretáció szükségességére. Ezt a közelítésmódot egyfelől egy ilyen irányú, nemzetközi líra- és verselméleti kutatási hagyomány, másfelől magának Petrinek a közelmúltban (l. *Petri György Munkái III-IV.*, Magvető, Budapest, 2007) kiadott interjúi, beszélgetései, művészet-, költészet- és verselméleti írásai indokolják és alapozzák meg, amit a monográfia IV., a *Petri „költészetelmélete”* címet viselő fejezete hivatott igazolni.

A monográfia, miután részletesen számot vet Petri eddigi hazai és külföldi recepciójával, külön fejezetet szentel az *Amíg lehet* kötetnek, a pályázatban vállaltak szerint specifikus figyelmet fordítva annak verstani-ritmikai jellegzetességeire, s a verseskönyv új, részint tematikus, részint nyelvi-poétikai interpretációját nyújtja. A már említett *Petri „költészetelmélete”* című fejezetet követően a könyv poétikai problémák (*Hangzás, hagyománykapcsolat és autopoézis; Irónia és én-konstrukció; Ritmus és intertextualitás; Kontextusok*) és ehhez kapcsolódó sokrétű, a költemények keletkezési sorrendjétől szándékoltan eltekintő verselemzések mentén kíván Petri költészetéről – melyről a szakirodalmi és kritikai recepcióval egyetértésben állíthatjuk, hogy a XX. század utolsó harmadának nagyban meghatározó, s a magyar költészet történetében is kiemelkedő minőségű lírai szövegtömeg – átfogó értelmezői képet alkotni nyelvi-poétikai, azon belül is meghatározó módon ritmikai és retorikai aspektusból. Az egyes szövegelemzések nemcsak a Petri-líra alapvető és egységteremtő tematikai, kompozicionális és poétikai felvetéseiről, hanem egy olyan, nyugat-európai színvonalú versnyelvi-poétikai kultúráról is meggyőzik a befogadót, amely *Petri lírai életművét nemcsak a filozófiai, hanem a poétikai gondolkodás és a versnyelvi-poétikai gyakorlat felől is egységesnek láttatja.*

A Petri-monográfia (elő)munkálatairól:

Petri György költészetével immár 15 éve foglalkozom, s ezen időszak felfedezései és kutatásai látens vagy explicit módon jelen vannak e monográfia szövegében és szellemiségében. Az OTKA által támogatott kutatási időszakban, 2009 és 2012 között ugyanakkor számos nemzetközi és hazai fórumon tartottam e témában előadást, amelyet minden alkalommal élénk eszmecsere követett. Így 2011. május 20-án a kolozsvári Babes–Bolyai Egyetem Magyar Tanszékének meghívására 12.00-13.30 között előadást tartottam Petri György költészetéről, amely számos kérdést, hozzászólást és közös beszélgetést eredményezett. Hasonló fogadtatásra lelt 2011. május 27-én az ELTE Irodalomtudományi Doktoriskolájának a Dr. Kovács Árpád professzor által vezetett műhelymunkája keretében *Petri költői iróniájáról* tartott előadásom. Petriről tartottam előadást a szlovákiai Révkomáromban 2011. szeptember 5-6-án a Selye János Egyetem által rendezett „A tudomány és az oktatás a tudásközpontú társadalom szolgálatában” elnevezésű konferencián *A Petri-vers poétikája* címmel, mely szöveg bővített változata az egyetem által kiadott CD-romon megjelent (l. Közlemények). Végül ez év (2012)

április 18-án 12.00-kor, illetve 19-én 11.30-kor az olaszországi Udinei, illetve a Padovai Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszékén olasz nyelven előadást tartottam Danténak és Leopardinak a XX. századi magyar költészetre gyakorolt hatásáról (*Dante e Leopardi nella poesia ungherese del Novecento* címmel), amelyben részletesen kitértem a Petri *Magyarázatok M. számára* című kötet és a dantei *Vita Nuova* közötti kapcsolatra, különös tekintettel Petrinek a két kötet közötti hatáskapcsolatot értelmező meglátásaira.

A projekt teljesítésének egyéb részleteiről:

A projektben az OTKA által elfogadott pályázatban nem történt módosítás sem a pénzügyi beosztást, sem a szakmai vállalást illetően. Mindkét téren teljesültek a projektben vállalt kötelezettségek és feladatok. Az ütemtervben volt némi módosulás: 2012. május 31-ig hosszabbítást kértem, amit az OTKA engedélyezett. Így tudtam elérni, hogy a pályázatban vállalt szellemi termékek (**egy** nagyobb **tanulmány** és **három könyv**) ne csak elkészüljenek, hanem a projekt befejezéséig meg is tudjanak jelenni.

Budapest, 2012. július 5.

Dr. Horváth Kornélia

habilitált egyetemi docens

PPKE BTK

Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

MELLÉKLET

Bevezetés

A verselméleti probléma exponálása: ritmus és (vers)értelmezés kérdése

Ismert tény, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján és az azt követő években a hazai tudományosság kiemelt figyelmet szentelt a verselméleti kérdéseknek: ez a periódus a magyar költészetelméletben a parázs verstani viták idejét jelenti, mely viták a Magyar Tudományos Akadémia Verstani Bizottságában, illetve különböző folyóiratok, különösen az Irodalomtörténeti Közlemények hasábjain zajlottak. S ebben az időszakban láttak napvilágot az egymástól sokszor meglehetősen eltérő ritmuselméleti alapon álló verstanok és verstani-verselméleti, vagy -történeti kötetek: ekkor jelenik meg Hegedüs Géza *A költői mesterség (Bevezetés a magyar verstanba)* című könyve (1978), illetve Orosz Lászlónak *A magyar verstani eszmélkedés kezdetei* című munkája (1980), s ezeket követi a ritmuselméleti szempontból igencsak bőtermésű 1981-es év, melynek során a vers iránt érdeklődő laikus és szakmai olvasóközönség szinte egyidejűleg vehette kézbe a Szepes Erika és Szerdahelyi István nevével jegyzett *Verstant*, Kecskés Andrásról *A magyar nyelv hangzásvilágát*, valamint Szilágyi Pétertől a *Forma és világgép* című művet.²

² HEGEDÜS Géza, *A költői mesterség. Bevezetés a magyar verstanba*, Móra, Budapest, 1978 (második, részben újraírt kiadás); OROSZ László, *A magyar verstani eszmélkedés kezdetei*, Akadémiai-Zrínyi, Budapest, 1980; SZEPES Erika – SZERDAHELYI István, *Verstan*, Gondolat, Budapest, 1981; KECSKÉS András, *A vers hangzásvilága*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981; SZILÁGYI Péter, *Forma és világgép. Verstani tanulmányok*, Szépirodalmi, Budapest, 1981.

A magyar verstankutatás azonban a '80-as évek végére bizonyos értelemben megtorpant, amennyiben kevés kivételtől eltekintve megmaradt egy leíró és strukturális jellegű ritmus- és mértékfelfogás keretei között. Immáron többé-kevésbé megszilárdultak a magyar nyelvben használható verselési módok megkülönböztetései (eredetelvű megközelítésben az ütemhangsúlyos, az antik, illetve a nyugat-európai időmértékes, valamint egy másik, rendszerelvű leírás szerint az ütemhangsúlyos, az időmértékes és a szimultán verselés), s ez teret nyitott a deskriptív és gyakorlati (a szűken vett verstan oktatásában, amely ekkortájt kezdett teret hódítani az egyetemi, s részlegesen a középiskolai képzésben, természetesen jó használható) verstani kézikönyvek megszáporodásának.³ A kilencvenes években a ritmus iránti szerzői és kiadói érdeklődés, vagyis az e témakörben megjelent könyvek száma alig csökkent, ugyanakkor jól kitapintható egy elméleti-metodológiai változás, amennyiben az ebben az időszakban született verstanok és verstani szöveggyűjtemények egyre többet foglalkoznak a szimultán ritmus megvalósulási lehetőségeivel. Másfelől azonban ez az időszak a ritmikai interpretáció és a versértelmezés összefüggésére vonatkozó kérdésselvetésünk szempontjából, azaz *nyelvi-szemantikai-poétikai aspektusból* kevés újdonságot hozott.⁴

Mindenesetre a XX. századi verstani szakirodalom átolvasása önmagában is arról győzi meg a befogadót, hogy *a verstan távolról sem az a szilárd rendszer, az az átlátható, esetleg matematikai jellegű, számszerű képletekkel leírható világ, amilyenek gyakorta képzeljük, s amilyenek gyakorta sugallják nekünk.* Épp ellenkezőleg, Aranytól Négyesyig, Horváth Jánostól Gáldiig, Vargyastól Kecskésig, Szepesztől és Szerdahelyitől Ferencz Győzőig az olvasó mindenütt elvi, teoretikus és gyakorlati véleménykülönbségeket lát, s kénytelen tudomásul venni azt – a hermeneutika számára természetesen nyilvánvaló tény –, hogy a verstan csakúgy, mint bármely más humán tudomány, sőt, mint bármely egyéb tudomány, természetesen nagyon is szubjektív, ami azonban nem a szubjektív önkényességnek való kiszolgáltatottságot jelenti, hanem csak azt jelzi, hogy mindenféle verstani meglátásunk és állásfoglalásunk eleve *interpretáció kérdése*. Ha pedig így van, akkor joggal tehető fel a ritmikai interpretáció és a szövegértelmezés összefüggésére, a kettő átjárhatóságára és kölcsönös értelm(ezés)i viszonyára vonatkozó kérdés is.

Ami a verstan és a ritmus interpretatív szemléletét illeti, nem a ritmus imitativ vagy „kifejező” szerepére gondolunk, amit a „funkcionális verstan” jelzős meghatározásával szokás illetni, s ami rendszerint igen csekély terjedelemben szerepel – ha egyáltalán szerepel – a leíró verstani kézikönyvekben. Arra kérdezzük inkább rá, hogy ha a ritmus nyelvi természetű, s ilyenként szükségképpen valamelyes szemantikai potenciállal is bír, miképpen vehet részt a költői szöveg értelemképzésében. Ritmus és nyelv, ritmus és beszédmód, ritmus és értelem összefüggését az elmúlt

³ Vö. KECSKÉS András, *A magyar vers hangzásszerkezete*, Akadémiai, Budapest, 1984; KECSKÉS András – SZILÁGYI Péter – SZUROMI Lajos, *Kis magyar verstan*, Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, 1984; SZERDAHELYI István, *Fortuna szekerén. Verstani esszé*, Szépirodalmi, Budapest, 1987;

⁴ Vö. például SZEPEK Erika, *Magyar költő – magyar vers*, Tevan, h. n., 1990; SZUROMI Lajos, *A szimultán verselés*, Akadémiai, Budapest, 1990; HORVÁTH Iván, *A vers*, Gondolat, Budapest, 1991; PETŐFI S. János – BÁCSI János – BENKES Zsuzsa – VASS László, *Szövegtan és verselemzés*, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Budapest, 1993; SZERDAHELYI István, *Verstan mindenkinek*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1984; FERENCZ Győző, *Gyakorlati verstan – verstani gyakorlatok*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994; VILCSEK Béla, *Érték és mérték. Verstani példatár*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996; SZEPEK Erika, *A mai magyar vers I-II. Költészetünk formakincsének leíró és funkcionális elemzése az elmúlt fél évszázad verseinek tükrében*, Intera-Tevan, Békéscsaba, 1996. S a kilencvenes évek verstani „érdeklődésre” jellemző az is, hogy egy évtized alatt két alkalommal újraközölte ugyanaz az egyesület Vargyas Lajos *Magyar vers – magyar nyelv* című 1966-os könyvét, először 1994-ben, majd pedig 2000-ben. Vö. VARGYAS Lajos, *Magyar vers – magyar nyelv*, Kráter Műhely Egyesület, Budapest, 1994, illetve VARGYAS Lajos, *Magyar vers – magyar nyelv*, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2000.

35 év bőséges verstani-verselméleti terméséből kevés munka érintette mélyebben; ezek közül most hármát emelünk ki. Az első Hegedüs Géza már említett könyve, amely alcímében kétségtelenül verstanként definiálja magát, de ez a verstan a legkevésbé sem kategorizáló jellegű (ez „külső formájából” is kitetszik, hiszen folytonos, s nem pontokba szedett vagy rubrikákba sorolt szöveggént áll elénk), hanem gondot fordít az egyes sorfajták és metrikai szerkezetek történeti kontextusára és értelemképző lehetőségeinek feltárására. Bárhol ütjük föl a könyvét, ilyen típusú okfejtésekre bukkanunk:

Radnóti hexameterai is igen-igen közel vannak az élő nyelvhez és a mondathangsúlyhoz, ugyanakkor a forma erősebben hangsúlyozza az ünnepélyességet. Pátosznak és közvetlenségnek, köznapiságnak és ünnepélyességnek micsoda példája a *Hetedik ecloga* befejezése!

[...]

Mi adja modern hexameterainknak ezt a lágy dallamosságot? Mindenekelőtt az a tény, hogy – figyeljük csak meg ez utóbbi két példát – aránylag több bennük a daktilus, mint a spondeus. Másodsorban az, hogy a szórend aránylag közel áll a prózai szórendhez, és a hangsúlyozottabb szavak kezdete lehetőleg egyúttal verslábkezdet. Ez éppen ellenkező elv, mint a XVIII. század klasszicizálóié vagy Vörösmarty romantikájáé.

[...]

A hexameter könnyed és komoly, kecses és pátoszteljes. A világtörténelmi előzményben a görög hexameter hordja elsősorban a könnyedséget és a kecsességet, ott csak fölötte lebeg az Olümposz fensége. Homérosz világa és formája ez. A latin hexameter elsősorban komoly és pátoszhozó, s csak valahol a háttérben érezzük a gráciák báját és könnyedségét. Vergilius világa és formája ez.

Vörösmarty a latin hexametert folytatja magyarul, Fazekas, Petőfi a görögöt. A mostani magyar hexameterben (Keresztury Dezső, Vas István, Rónay György stb.) – úgy hiszem – egy kicsit benne van mind a kettő. És végérvényesen magyar forma.⁵

Másodikként Szilágyi Péter 1981-es *Forma és világkép. Verstani tanulmányok* című kötetére hivatkozunk, amelynek már a főcíme is felfedi, hogy a szerző a ritmikai és metrikai kérdéseket nem szeparáltan, nem a versszöveg számos egyéb tényezőjétől mesterségesen izolálva, hanem a szöveg vagy szövegtörzs (amennyiben ciklusról vagy verseskötetetről van szó) egésze felől vizsgálja. Mindezt *Bevezetőjében* – akárcsak korábban Hegedüs⁶ – a vers *egyszerre hangtani és esztétikai természetére* alapozza:

Mert ha a verset esztétikai egészként nézzük, és másként aligha nézhetnénk, akkor egészen nyilvánvaló, hogy a formai elemek tudatos értelmezése esetén gazdagabban, teljesebben tárul elénk a műalkotás. [...] Mert csak hogy egyetlen közismert példára hivatkozzak: vajon véletlenszerű-e, hogy Vörösmarty nagyverse, a *Gondolatok a könyvtárban* blank-verse-ben, azaz tíz és tizenegy szótagú rímtelen jambusokban íródott? Nem párhuzamosíthatja velünk ez a vers rokonságát a Vörösmarty által jól ismert és annyira szeretett drámaköltő filozofikus monológiájával? És vajon Vörösmarty költészetén belül csak formai érintkezés lenne az Éj monológiája, az *Előszó* és a *Gondolatok* között?

⁵ HEGEDÜS, *i. m.*, 114-115.

⁶ Uo, 6-7.

De ami érvényes egy versre, az még inkább érvényes a költői életmű egyes szakaszaira, egészére, sőt egész irodalomtörténeti korszakokra is. [...]

Nem leszűkítetten verstani-poétikai, hanem kortörténeti és kultúrtörténeti kérdés az, hogy Balassi miért a saját strófászerkezetére formálta át Marullus Non vides verno kezdetű, szapphói versszakokban írt költeményét. Vagy hogy Petőfi miért idegenkedett nemcsak a klasszikus versszerkezetektől, de még a szonettől, a stanzától, a terzinától is. Ugyanígy az is, hogy miért választotta Reviczky leggyakoribb sorának az ötödféles, kilenc szótagos jambust, holott az elődeinél nagyon is ritka, majdnemhogymeg alkalmi sortípus volt?⁷

Ugyanez a szemlélet jellemzi a kötet tanulmányait, mint például az *Új versek* ritmikáját elemző dolgozatot, amely a deskriptív leírás helyett a ritmikai értelmezés „módszeréhez” folyamodik, természetesen segítségül hívva ehhez a történeti szempontot is, vagyis az összevetést más, kortárs és korábbi költőkkel (Babits-csal, Tóth Árpáddal, Vajdával, Arannyal, Vörösmartyval, Csokonaival, Gyöngyösivel stb.), illetve az Ady verselését vizsgáló korábbi tanulmányok értelmező elemzését.⁸

Harmadik példaértékű közelítésmódot képvisel Szigeti Csaba 2005-ös kötete a magyar versszakról,⁹ amely egy, a versritmus par excellence egységénél, a verssornál nagyobb, s épp ezért határozott narratív és közlő erővel bíró ritmikai formát tesz meg vizsgálódása tárgyának. A strófa vagy versszak meglátásunk szerint már nem pusztán versritmikai egységként működik, mint a sor (amiről egyébként a legtöbb európai nyelvben a vers mint olyan a nevének is kapta), hanem a megnyilatkozás egységeként is, tehát a ritmus és a megnyilatkozás közös formájaként, s ilyen értelemben szemantikai hatóereje és funkciója nem kérdőjelezhető meg. Ugyanakkor Szigeti Csaba joggal hangsúlyozza a versszak vizsgálatának eddigi parciális voltát a hazai és európai tudományosságban, amivel közvetve a ritmus és versértelem, illetve versritmus és versinterpretáció összefüggését célzó kutatások hiányára hívja fel figyelmünket.

E nézőpont a magyar verstani és verstörténeti kutatásokban eddigéig nem jutott kiemelt szerephez, hiszen e tudományág önállóságának felismerését részint magában a magyar formatörténetben, részint az erre vonatkozó szakirodalomban általános és speciális okok egyaránt gátolták. Ahogy a sorfajták természetének leírása során a metrika hagyományosan a grammatika toldalékkaként szerepelt, úgy szerepelt a metrika toldalékkaként a versszakok vizsgálata. Másként folytatva: a költemények formai kutatásán belül igen nagy aránytalanság érezhető metrika és strofika, a verssor és a versszak kutatása között. A metrika erős túlhangsúlyát magyarázza, hogy az európai költemények verses alapozásúak, vagyis alapegységük szinte kizárólagosan a verssor volt. Ez azzal járt, hogy a szemléletben a verssor a költemény esszenciális elemének számított, ezzel szemben a versszak akcidentálisnak tűnt, hiszen verssorokból nem strofikus költemény is komponálható.¹⁰

Szigeti Csaba iránymutató elemzéseinek tárgya elsődlegesen a régi európai és magyar irodalom (a trubadúrlíra, Dante és Szenczi Molnár Albert), míg e könyv érdeklődése a modern magyar költészetre irányul. E kötetben tehát arra a már többször ismételt kérdésre igyekszünk választ találni, miként lehet a versritmus értelmezését, nem utolsósorban éppen a szabályos ritmusképlet (metrum) érvényesülésének ellenében ható poétikai megoldásokat és szöveghelyeket *az egyedi, konkrét*

⁷ SZILÁGYI Péter, *Forma és világgép*, Szépirodalmi, Budapest, 1981, 5-6.

⁸ *Uo.*, 43-70., különösen 12-23.

⁹ SZIGETI Csaba, *Magyar versszak*, Balassi, Budapest, 2005.

¹⁰ *Uo.*, 13.

(modern) költemény interpretációjába beléptetni. Jelen könyv második része több XX. századi magyar költemény elemzésén, valamint egy a kortárs magyar líra poétikai-ritmikai tendenciáit tárgyaló tanulmányon keresztül erre a kérdésre kíván felelni – a vállalkozás és az emberi gondolkodás, valamint a nyelv természetéből következően – többféle, ám reményei szerint mégis egy egységben mozgó válaszok megformálásával.

Másfelől, visszatérve a hazai verstankutatás alakulástörténetéhez, úgy tűnik, hogy a hatvanas évek ilyen témájú munkái jóval nagyobb interpretációs-szemantikai mozgásteret biztosítottak a versritmus kérdéskörének, mint azt általában a későbbi évtizedek verstani kötetei tették. Ezért szükségesnek mutatkozott egy rövid, s az effajta vállalkozás természetéből fakadóan részleges (és részrehajló) áttekintés a hazai verselméleti tradícióról a XIX. század közepétől az 1960-as évekig: ez olvasható a könyv első fejezetében. Továbbá szem előtt tartva az Új Kritika mesterének, I. A. Richardsnak a retorika történetére és elméletére vonatkozó megjegyzését, miszerint a retorikusok jobbra csak félreismerték a nyelv retorikus természetét, miközben a költők inkább megértették/megértik azt,¹¹ a második fejezet mintegy szemelvényt nyújt a magyar költők verstani-verselméleti meglátásaiból. S mivel a ritmus és versritmus fogalmának nyelvi és/vagy szemantikus-interpretatív teóriái a XX. század nemzetközi irodalomtudományában időről időre hangot kaptak (minden esetben markáns formában), könyvünk első részének harmadik fejezetében ezeket vizsgáljuk meg közelebbről, európai kontextust adva az általunk felvetett problémának.

¹¹ „Igaz, néha egy-egy író messzebbre is merészkedik. Csak megismétlem Shelley megfigyelését, miszerint »a nyelv alapvetően metaforikus, ti. a dolgok közti, addig nem érzékelt viszonyokat jelöli és állandósítja érzékelésüket, mígnem a szavak, amelyek őket képviselik, az idők folamán a gondolat részleteinek vagy osztályainak jeleivé válnak, egységes gondolatok képei helyett; s ha aztán egyetlen új költő sem támad, hogy az ily módon megzavart asszociációkat megújítsa, a nyelv halottá válik az emberi érintkezés minden nemesebb célja számára.« De ez a kijelentés kivétel, és a benne rejlő jelentéssel eleddig egyáltalán nem számoltak a retorikusok.” Ivor Armstrong RICHARDS, *A metafora* (1936), Helikon, 1977/1, 120-121.

